

Knygos

NIEKIS IR ESMAS – FILOSOFINĖ ODISĖJA

Šliogeris A. *Niekis ir Esmas*. T. 1: *Pakeliui į niekį*, 408 p. ISBN 9955-605-08-1; T. 2: *Pakeliui į Esma*, 580 p. ISBN 9955-605-10-3. Vilnius: UAB „Apostrofa“, 2005.

Šiais filosofinės antropologijos ir blėstančios pomodernizmo mados laikais vientisos filosofinės sistemos yra reta išimtis. Širdis džiaugiasi kiekvieną kartą, kai į rankas patenka nauja gera filosofijos knyga. Šiuo atveju tai dvi knygos materialiąja prasme ir viena – „mintinė“. Tai yra nauja profesoriaus Arvydo Šliogerio knyga – *Niekis ir Esmas*. Prisipažinsiu skaityti pradėjau ne iš karto – kiekviena knyga turi apsiprasti su lentyna, dulkėmis, rasti savo vietą tarp kitų knygų ir galiausiai užkalbinti skaitytoją teigdama, kad dabar jau jos eilė būti perskaitytai... Reikia pripažinti gali gąsdinti ir nemaža knygos apimtis (apie 1000 lapų). Tik perskaičius abu tomus tampa akivaizdu, kad knyga galėjo būti gerokai ilgesnė. Vien tik kalbos temai, kuri rutuliojasi per visą knygą būtų galima skirti ne mažiau kaip tūkstantį puslapių, jau nekalbant apie knygoje aptariamą mokslo, mito, religijos, meno temas. Kita vertus, galingas autoriaus stilius lengvai įtraukia ir išlaiko prikaustytą dėmesį iki pat paskutinio puslapio. Be to, į šią knygą verta pažvelgti viso autoriaus kūrybos konteksto šviesoje.

A. Šliogeris pradeda ne nuo pradžių. Knyga prasideda ne nuo pradžios, o nuo pradžios aptarties, kartu įtraukdama skaitytoją į filosofavimą dar prieš prasidedant pradžiai. Metalygmuo. Kitaip tariant knygos pradžia yra savo paties pradžios aptarimas. Tačiau mūsų pradžia turėtų būti kitokia. Šiuo atveju knygos pradžia yra du žodžiai, sujungti jungtuku „ir“: *Niekis ir Esmas*. Kas tai – parmenidiškas būties buvimo ir nebūties nebuvimo klausimo nagrinėjimas, ar nihilistinės pakraipos filosofijos naujas kūrinys? Kaip suvokti šį Niekį ir Esma? Ši konjunkcija yra priešprieša ar vienas kito papildymas? Kitaip tariant, ar tai yra du visai skirtingi dalykai, ar to paties dalyko skirtingi aspektai? Tokie ir panašūs klausimai, manau, gali kilti kiekvienam paėmusiam į rankas šią knygą. Jau pats pavadinimas nurodo, kad bus kalbama apie tam tikrą dvinarę struktūrą. Tad jei trumpai tektų atsakyti į klausimą: „apie ką ši knyga?“ – atsakyčiau, kad apie paradoksalia, antinomiška, oksimoronišką pasaulio būtį. Paradoksalumą suvokiant ne tik kalbiškai (logiškai), bet ir egzistenciškai bei ontologiškai. Tačiau kartu tai ir filosofinė odisėja po kalbiškai išreikštą

žmogaus egzistencijos pasaulį, stengiantis ap-
rėpti ir paaiškinti jo pamatus, kuriuose Niekis
ir Esmas susijungia ontotopinės klepsidros kak-
lelyje.

Tačiau grįžtam prie pradžios. Verta pami-
nėti, kad tai yra viena iš nedaugelio filosofijos
knygų, kurių verta perskaityti ir įvada. Daž-
niausiai net puikiai visame pasaulyje žinomų
filosofų įvada i jų parašytas knygas atlieka tik
formalią prasmę. Perskaičius tokį įvadą, kurio
įdomiausia dalis būna padėkos žodis, pasida-
ro gaila tiek rašytojo, tiek ir skaitytojo laiko.
Niekio ir Esmo įvadas, arba kaip jis įvardintas
„Autoriaus žodis“, yra išties įdomus, todėl,
tiems, kurie dažniausiai praleidžia įvadus ir iš-
vadas, rekomenduoju šį kartą to nedaryti.

Dažnai A. Šliogerio filosofijai yra priskiria-
mas nihilizmas, tačiau panašu, kad tai nėra vi-
sai tikslu. Norint ką nuneigti, reikia presup-
oziciškai tą patį dalyką teigti. Tačiau, kadangi
teigiama tai, kas yra žinoma esant, o žino, pa-
rafrazuojant Platoną, ne filosofai, o išminčiai,
į šią knygą reikėtų žvelgti kaip į tam tikrą tikė-
tiną mitą, leidžiantį pastebėti tai, ką galbūt dau-
gelis bus praleidę pro akis... Nors ši knyga ne-
trykšta optimizmu (ir būtų keista, jei taip bū-
tų), tačiau nėra ir nihilistinė. Joje greičiau žvel-
giama iš natūralaus filosofinio skepsio pozici-
jų. Nihilizmas kaip nuostata nėra pozicija, bet
opozicija. Pažiūrų prasme tai opozicija tam, ką
būtų galima vadinti egzistencialistiniu pozity-
vizmu; knygoje tai opozicijos Niekis–Esmas
niekingoji dalis, niekingasis bangos šlaitas. Ki-
ta vertus, tai nėra dvinarė opozicija, kurios
abi dalys yra nutolusios viena nuo kitos ir ne-
turi nieko bendra. Niekio Sūnaus nihilizmas
yra esmingas ir sudaro šio „metafizinių bran-
duolių“.

Niekis ir Esmas nėra nei nihilistinė, nei fe-
nomenologinė, nei egzistencialistinė knyga.
Kaip kiekviena didžiųjų mąstytojų filosofinė si-

tema, ji peržengia siaurus klasifikacijos rėmus.
Tarp šiame dvitomyje nagrinėjamų temų gali-
ma rasti ir fenomenologijos, ir egzistencializ-
mo, ir psichologijos, ir net religijos ar kvanti-
nės mechanikos. Svarbiausia, kad už įvairių
skirtingų mąstytojų pažiūrų aptarties glūdi ta
pati esmingiausia Esmo ir Niekio santykio pro-
blema. Ji aptinkama ne tik Antikos ontologi-
joje, bet ir naujausiuose moksliniuose atradi-
muose, iš dalies patvirtindama seną tiesą, kad
„nauja – tai seniai užmiršta sena“. Taip Herak-
leitas, Heisenbergas, Platonas, Heideggeris,
Einsteinas ir kiti – kiekvienas savaip – prasklei-
džia Niekio ir Esmo šydą. Ir nors tam tikra da-
lis į tokią autorių paletę būtų linke žvelgti jei
ne neigiamai, tai bent bailiai atsargiai, tačiau
tikrai filosofijai yra būtinas visuminis ir esmin-
gas žvilgsnis, kuris sėkmingai plėtojamas šioje
knygoje.

Laiko ir erdvės sampratos, traktuojamos
A. Šliogerio, yra artimos idealistinei nuosta-
tai. Laikas ir erdvė nėra realūs, tai greičiau tam
tikri „kalbiniai žaidimai“. Nors šiuolaikinėje fi-
zikoje laikas ir erdvė dažnai traktuojami rea-
listiškai, pats A. Einsteinas, kaip yra žinoma,
užėmė tarpinę poziciją laiko ir erdvės realu-
mo–idealumo klausimu.

Gali kilti klausimas, kaip šiuolaikinė fizika
įsilieja į bendrą knygos kontekstą. Tačiau
A. Šliogeris aiškiai duoda suprasti, kad šiuo-
laikinė fizika yra kartu ir metafizika kartu kves-
tionuodamas Androniko Rodiečio garsiosios
skirties (klaidos?) tarp jų pagrįstumą. Toks
kvestionavimas visai neatrodo esąs be pagrindo.
Nėra absoliučių kriterijų, leidžiančių atskir-
ti šias dvi sritis. Priežastingumas, laikas, erd-
vė, materija, (jos sandara), judėjimas – tai tik
keletas bendrų temų, jungiančių fiziką ir me-
tafiziką. Galiausiai klausimai, kas vyko iki
Didžiojo Sprogimo arba jo metu, ar Visata po
plėtimosi laikotarpio nepradės trauktis ir kt.,

neabejotinai yra metafiziniai. Šiuolaikinė fizika peržengia fizikinio pasaulio, o kartu ir savo pačios ribas taip parodydama, kad fizika, kaip „grynasis mokslas“, tėra proto-pozityvistinė fikcija.

Skaitydamas šią knygą, dar kartą įsitikinau lietuvių kalbos turtingumu. Esmas yra gerokai talpes-

nis žodis, reiškiantis būties esmingumą. Esmas reiškia ir „esti“, ir „esmė“. Esmingas buvimas...

Esu įsitikinęs, kad A. Šliogerio filosofija užima ir užims itin svarbią vietą Lietuvos ir pasaulio filosofijos istorijoje. *Niekis ir Esmas* praplečia ir, tikėsimės, neužbaigia autoriaus filosofinės sistemos.

Jonas Čiurlionis